

Psykisk helse som rettsretorikk

Bjørnar Olsen
Sjefredaktør

Massemorderens mentale helse står på ny helt sentralt for rettens vurderinger. En skremmende personlighet, oppsummerer journalisten på nabobordet den psykiatriske risikovurderingen av Anders Behring Breivik. Mens begreper som mental sårbarhet, isolasjonsskader og sensorisk deprivasjon kringkastes over PA-anlegget i gymsalen i Skien fengsel, der Borgarting lagmannsrett for anledningen har rigget seg til. Diagnoser fra ICD-10 nevnes titt og ofte av rettens ulike aktører, enten det er for å forkaste mulige diagnoser eller betone at de egner seg til å beskrive barnemorderen og drapsmannen Breivik. En drapsmann som hevder at soningsforholdene både har skadet hans psykiske helse og radikalisert ham.

Psykologiske bevis

I lagmannsretten er ikke de psykologiske begrepene ment å skape endring eller utløse behandlingstiltak. I stedet for å være arbeidshypoteser for klinikeren brukes de som bevisførsel for hvordan menneskerettighetene skal fortolkes og forvaltes i møtet med planlagt ondskap. For hvordan ivareta disse rettighetene samtidig som vi møter ham med en forståelig mistenksomhetens hermeneutikk? Hvilket handlingsrom kan vi tilby en person som bak en fasade av vennlig normalitet gjennom år planla og etter hvert gjennomførte drapene 22. juli?

Selvsagt er det samfunnets oppgave å beskytte seg mot en person som Breivik. Men også å ivareta de allmenne menneskerettighetene. Advokat Øystein Storrвик sier at det er umulig å ikke la seg prege av sakens ufattelige alvor, og at alle små og store avgjørelser går i Breiviks disfavør. Det fører til soningsforhold som bryter med klientens minimumsrettigheter, mener han.

I lagmannsretten er ikke de psykologiske begrepene ment å skape endring eller utløse behandlingstiltak

Regjeringsadvokat Sejersted mener derimot at Breivik behandles som enhver annen fange. Det er ikke annet enn nøkterne og jevnlig faglige vurderinger som gjør at soningsforholdene er som de til enhver tid er. Og når vurderingene endrer seg, vil også soningsforholdene endre seg.

Feil, repliserer Storrвик. Det er kun når Sivilombudsmannen kommer med kritikk og tingretten støtter Breiviks klage, at signifikante endringer i soningsforholdene har funnet sted. Soningsforhold som Storrвик mener påfører Breivik psykiske skader og frarøver ham rettigheter som tilhører alle mennesker.

Korrigerings

Hege Ulstein skriver i Dagsavisen 14. november at det er «Breiviks egen forstyrrede personlighet som holder ham fanget. Sånn sett sitter han i et fengsel i et fengsel». Ingen av disse fengslene vil han noensinne komme ut av, mener hun. Heller ikke Randi Rosenqvist virker som hun tror at endring vil skje: Han er i det store og hele den samme personen nå som for fem år siden. Ja, skulle innsikt og endring finne sted, vil det utgjøre en reell fare for hans psykiske stabile helse.

Breivik selv virker heller ikke spesielt opptatt av behandling. Og retten er knappst et sted for endringssamtaler. Likevel, i retten, i enkelte øyeblikk, er det som om vi kan skimte en inngang til forandring. Som når han sier at mangelen på kontakt med andre gir få korrigerende opplevelser, noe som har radikaliseret ham, ja, gjort ham stadig særere. Og som når han mener seg fanget av sitt narrativ, der han opplever at omgivelsene ti ganger om dagen omtaler ham som morder. Da kan man undres på om det er sprekker i hans standhaftig forstyrrede virkelighetsforståelse som peker i andre retninger enn den monomane selvrettferdiggjøringen.

Sejersted avfeier påstanden om at hans fremstilling av Breivik i innledningsforedraget skal ha korrigert masseorderens egenforståelse: Den påstanden mangler enhver troverdighet, sier han. Det er forståelig: I statens øyne er dagens sikkerhetsregime nødvendig og humant, og noe som bør videreføres. Mens Storrviks hovedpoeng er at dette strenge soningsregimet påfører Breivik skade, men at hans klient ikke klarer å uttrykke dette selv.

Mental boble

Det begge partene virker enige om, er at Breivik lever i en boble. I denne boblen finner vi et farlig menneske vi må forsvare oss mot, mener regjeringsadvokaten. Mens forsvareren ser et mentalt sykt, isolert menneske som bare er en sterk fører innad i sitt eget sinn, en person som mangler innsikt i sin egen mentale sårbarhet, og som trenger hjelp for å bryte ut av boblen. Likevel er ikke behandlingen som etterlyses, profesjonell hjelp. Snarere forverres Breiviks mentale helseproblemer av at han kun har kontakt med profesjonelle aktører. Det er kontakt med vanlige mennesker som er behandlingstiltaket, noe som får dommer Øystein Hermansen til å spørre om det er Breivik selv som skal bestemme botemidlene for en eventuell mental sårbarhet.

Massemorderens mentale helse står altså på ny helt sentralt for rettens vurderinger. Det gjenstår å se om aktørenes retoriske bruk av kunnskapsbrokker hentet fra behandlingsapparatet egner seg til å balansere risikovurderinger opp mot allmenne menneskerettigheter. Rettens avgjørelse faller i løpet av februar.